
Informe al voltant de la protecció del poblat Torre la Sal en Cabanes

Autor: Css. Llegat Històric i Artístic
Aprovació: ple, 27 novembre 2023

I. Antecedents

Amb data 23/05/2023 es va rebre en el Consell Valencià de Cultura escrit de l'Ajuntament de Cabanes signat per l'alcaldeessa on es plantejava la voluntat de la Corporació Municipal de protegir el conjunt de cases situades vora mar, d'origen divers i antic, exposant que:

“ En relación con la preocupación que existe en el municipio de Cabanes y especialmente en el núcleo de población de La Ribera por la adecuada y merecida protección del Poblado marítimo de Torre de La Sal, se encargó la redacción de un informe complementario a la solicitud de Bien de Relevancia Local de dicho poblado en su conjunto.

El informe en cuestión ha sido redactado por D. Fernando Vegas López- Manzanares, Camilla Mileto y Federico Iborra Bernat, todos ellos profesores de la Universitat Politècnica de València y el mismo se adjunta para su estudio por el Consell Valencià de Cultura.

Con la remisión del informe citado se solicita su soporte para preservar el carácter cultural del Poblado de Torre la Sal a través de la emisión de informe o dictamen sobre la idoneidad de su preservación a través de los mecanismos de protección pertinentes.”

Junt amb la petició s'aportava un informe signat pels arquitectes i professors de l'ETSAV de la UPV Fernando Vega i Camilla Mileto amb el títol “*Informe complementario a la solicitud de Bien de Relevancia Local del Poblado Torre la Sal (Cabanes)*”¹

Inclou com a Annex el document elaborat per l'arqueòloga M. Jesús Maronda Mérida amb el títol de “*Estudio documental para la declaración de Bien de Relevancia Local del Poblado marítimo de Torre la Sal-Cabanes*”²

Totes dos són les fons documentals primàries que s'han emprat en l'elaboració d'aquest informe.

¹ “ Informe complementario a la solicitud de Bien de Relevancia Local del Poblado Torre la Sal (Cabanes) Fernando Vega i Camilla Mileto

² “ Estudio documental para la declaración de Bien de Relevancia Local del Poblado marítimo de Torre la Sal-Cabanes” M.Jesús Maronda Mérida

II. Objecte de l'informe present

D'acord amb la trajectòria institucional del Consell Valencià de Cultura, en rebre una petició d'aquesta naturalesa originada en una institució pública cal acceptar-la i satisfer el seu objecte, d'acord amb els criteris patrimonials que són a la base de la cultura proteccionista emprada.

Es tracta en aquest cas d'esbrinar si el conjunt format per un cert nombre de cases d'usos variats encara que majoritàriament residencial d'estiueig, per si mateix, és a dir, pels seus valors inherents com a formació urbana constituïda per les edificacions i les vies públiques i privades i també per les condicions ambientals i patrimonials, naturals o construïdes, reuneixen els valors exigits per la legislació patrimonial valenciana substanciada en la Llei 4/89 de Patrimoni Cultural Valencià i en particular, a les envistes de la petició de l'Ajuntament de Cabanes, si s'ajusta a l'article 46 que resa:

"Dels Béns de Rellevància Local. Article 46. Concepte 1. Són béns immobles de rellevància local tots aquells béns immobles que, no reunint els valors a què fa referència l'article 1 d' aquesta llei en grau tan singular que justifique la seua declaració com a béns d'interès cultural, tenen no obstant significació pròpia, en l'àmbit comarcal o local, com a béns destacats de caràcter històric, artístic, arquitectònic, arqueològic, paleontològic o etnològic".

III. Descripció del poblat Torre la Sal

El poblat està format per un conjunt d'edificacions aixecades, les més antigues, en el final del segle XIX arran de tasques diverses com ara el conreu de la sal marina, d'on rep el nom; de la turba, com a fertilitzant; de la pesca de l'anguila amb mornell en goles i sèquies i de la pesca en la mar, que varen generar un tipus característic d'habitatge provisional de barraques de borró; i també de cultius propis de la marjal, com ara l'arròs des del segle XIX, que formava el rerefons del poblat.

Al començament del segle XX, l'assecament de les terres ja era una realitat que permetria una altra mena d'ocupació del territori incloent-hi l'establiment humà en condicions de certa salubritat, abans precària o inexistent.³

Aquesta matèria està acuradament descrita en l'informe dels professors Vega i Mileto i l'arqueòloga Maronda ja citats i al llarg de la visita dels consellers autors del present informe es va poder confirmar la seua consistència i rigor.

³ "La Ribera. Una terra vora la mar. Històries de la Ribera de Cabanes" Mestre Casanova JV Ajuntament de Cabanes 2016

El conjunt edificat està ordenat en dues alineacions de cases, essent la de vora mar, la que representa els valors de situació i parcel·lació més pròpies de les originàries, però, el ben cert és que les modificacions i substitucions produïdes al llarg del temps en especial des del anys 50 afecta a un nombre molt considerable del conjunt i només unes poques cases conserven elements característic dels seus orígens, cap al final del XIX, com pot observar-se en les fotografies adjuntes.

El Poblat en el primer terç del segle XX

El passeig vora mar del Poblat

El carrer posterior

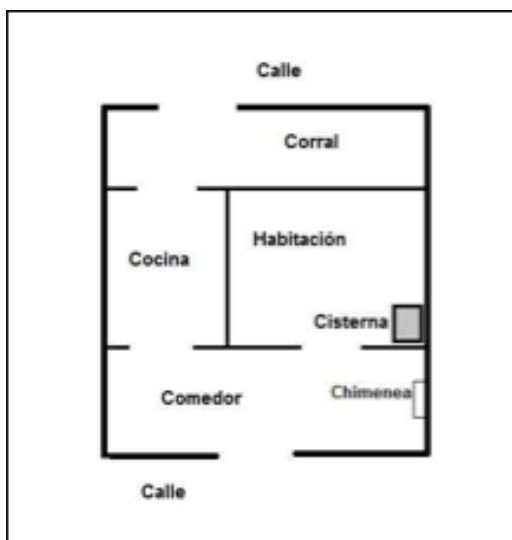
Ja apuntàvem en l'informe elaborat pel Consell Valencià de Cultura per a la protecció de les Casetes de la Platja de Nules, que serva un cert paregut amb el Poblat, que:

“Si considerem el procés estàndard que els urbanistes proposen per a les formes de creixement (Solà Morales M. “Las formas del crecimiento urbano ” 1997) el model estaria format per la successió de tres elements: parcel·lació, urbanització i edificació, en eixe orde. Però s’hi troben models que defugen l’estàndard i que són aliens al procés inicial de parcel·lació i urbanització. És el cas de les Casetes de la Mar de Nules, establertes amb la total manca de planejament i per tant de parcel·lació i urbanització. La teoria parla d’aquests processos com a informals o com a formes no reconegudes pel planejament.”

Aquesta teorització és, al nostre parer, directament aplicable al cas del poblat de Torre la Sal de Cabanes.

Ara bé, l'escàs nombre d'edificacions antigues i l'alt grau de transformació sofert per les que poden ser testimonis dels orígens, no permet, sense risc, parlar de "tipus" en el sentit que la teoria de l'arquitectura dona al terme. Això és com a síntesi a priori, no com a model, tal com poguérem trobar en el cas de les Casetes de Vora Mar de Nules. Tot i això, sí que serveix un parentiu notable en treure ambdós casos.

Amb tot, sí es pot afirmar que el model usat per a la construcció de les casetes fou un senzill quadrat amb corral posterior, porxo al front i menjador amb xemeneia, cuina i dormitori, tal com exposa el croquis següent.

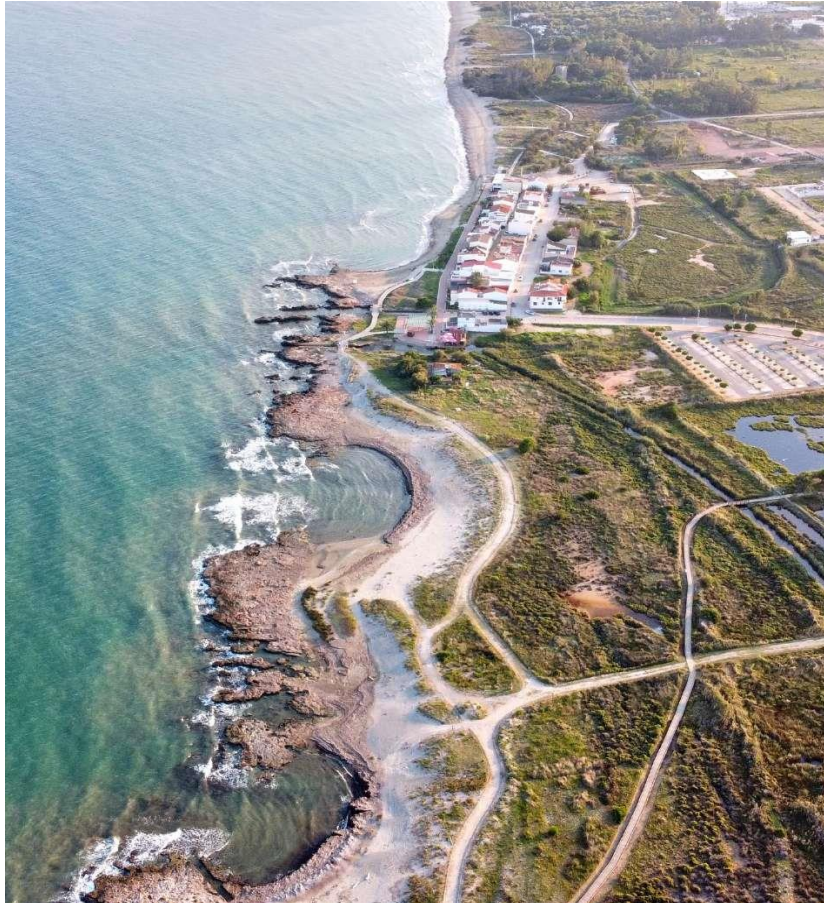
Croquis d'una vivenda antiga, segons MJ.Maronda

Amb el temps aquest croquis essencial fou alterat tant en altura, afegint-hi plantes noves, com en tancaments i distribució interior, com es mostra en les fotografies següents.

IV. L'entorn del poblat

L'entorn és, a juí del autors d'aquest informe, l'element més significatiu del Poblat Torre la Sal i està configurat per tres elements.

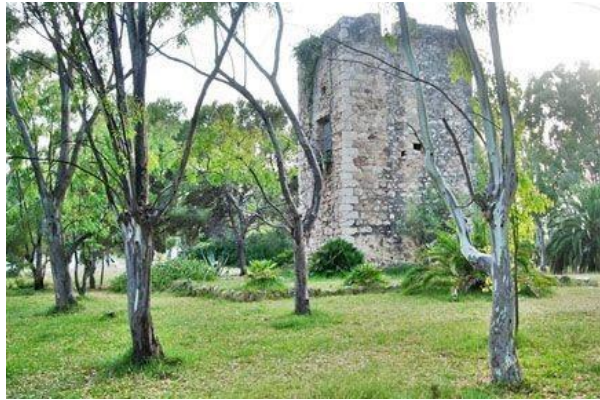

Imatge aèria del conjunt, manllevada de l'informe de Vega i Mileto.

En primer lloc el Parc Natural del Prat de Cabanes-Torreblanca, que s'estén al llarg de 7 km de longitud i 1,5 d'amplària amb una superfície al voltant de 865 ha i que gaudeix de la més alta protecció ambiental per la seua excepcionalitat i estat de conservació, configurant un paisatge específic valuós que és el rerefons del Poblat.

En segon, el rocam que configura el litoral marí on es conreava la sal, de perfils, formant petites badies d'indubtable bellesa paisatgística.

En tercer, la torre renaixentista ubicada al sud del Poblat restaurada recentment i que pertany al conjunt de defenses contra la pirateria, i que caracteritzen el litoral valencià des de Santa Pola a Peníscola.

Imatge de la Torre del Poblat manllevada del text de JV Boira citat

La torre restaurada i posada en valor recentment

Assenyala el professor Boira que *“aquesta torre, com tantes altres del litoral valencià, formava part d’un sistema ben estructurat on cadascuna era peça essencial per a la seguretat del regne.”*⁴

⁴*“La torre de la sal, emblema de la València marítima del segle xvi”* Boira i Maiques, J.V.

En aquest mateix sentit l'arqueòleg José Luis Menéndez en la seua aportació *"Moros en la costa y la red de torres para la defensa del litoral costero en el reino de Valencia durante el siglo XVI: propuesta tipológica y evolución"* al volum "Castillos de la Comunidad Valenciana"⁵ considera la Torre de Cabanes dintre de l'apartat 1 *"Torres prismàrtiques de planta cuadrada"* construïdes amb maçoneria amb carreus de reforç en els cantons i amb presència de matacans sobre l'accés.

El professor Francisco G. Seijo Alonso en su *"Torres de vigía y defensa contra los piratas berberiscos en la costa del Reino de Valencia"*⁶ recull la *" Torre de la Sal que Escolano denomina de Cabanas y se halla enclavada asimismo a la orilla del mar, en playa baja..."* i n'aporta imatge fotogràfica.

V. Protecció patrimonial

A l'any 2015 l'Ajuntament de Cabanes es va dirigir a la Direcció General de Cultura i Patrimoni per tal d'incloure el Poblado de Torre la Sal en el Catàleg de Béns i espais Protegits com a Bé de Rellevància Local, segons estableix la Llei 4/1998 de patrimoni Cultural valencià. La petició fou denegada *"al carecer totalmente estas edificaciones que conforman el Poblado Marítimo de Torre la Sal-Cabanes de interés arquitectónico y etnológico, lo que impide su calificación como Bien de Relevancia Local que, según la legislación patrimonial en vigor, deben incorporar valores culturales destacados que en este supuesto brillan por su ausencia."*

Per tant, en el present, el Poblado manca de protecció patrimonial, malgrat l'interès de la Corporació Municipal per garantir un tractament adequat a un fragment urbà inserit en un entorn que ha rebut la més alta consideració ambiental, en el cas del Parc Natural del Prat de Cabanes-Torreblanca, o patrimonial, en el de la Torre defensiva del segle XVI considerat Bé d'Interès Cultural.

Per aquestes raons, l'Ajuntament de Cabanes ha reiterat la sol·licitud de qualificació com a BRL afegint a l'informe de la arqueòloga Maronda el dels professors Vega i Mileto i demanant al Consell Valencià de Cultura que recolze la petició si ho considera consistent

⁵ *"Moros en la costa y la red de torres para la defensa del litoral costero en el reino de Valencia durante el siglo XVI: propuesta tipológica y evolución"* "al volum" *Castillos de la Comunidad Valenciana*" Menéndez JL Generalitat Valenciana 2003.

⁶ *"Torres de vigía y defensa contra los piratas berberiscos en la costa del Reino de Valencia"* Seijo Alonso FG Ediciones Alicante 1978.

VI. Consideracions entorn de la protecció desitjada

Del conjunt exposat es desprenen certes consideracions que exposem tot seguit.

L'anàlisi i valoració del Poblat no es pot dur a terme posant el focus en cada una de les edificacions que s'hi troben, moltes de les quals han sofert pregones modificacions o han estat substituïdes al llarg del anys, sinó que ha de fer-se considerant el conjunt urbà característic de l'ocupació de vora mar en els segles immediats, tal com s'ha produït al llarg de les costes valencianes, com ara en Nules o en València, si més no.

La valoració patrimonial del Poblat Torre la Sal no pot deixar a banda el fet que forma part d'un conjunt paisatgístic i patrimonial excel·lent format pel Parc Natural del Prat de Cabanes-Torreblanca i el BIC de la Torre defensiva del segle XVI.

La valoració patrimonial del Poblat Torre la Sal no hauria d'oblidar les arrels etnològiques de la seua existència vinculada a tasques productives ara extintes i que resten, si més no, en la memòria col·lectiva i fins i tot en la toponímia, atorgant-li un valor etnològic clar.

Per este motiu, seria d'interès que l'Ajuntament de Cabanes posara en valor la importància del lloc, i el seu interès etnològic, a través d'una campanya de comunicació, que donara a conèixer la seua singularitat com a testimoniatge d'una forma de vida, d'activitats i oficis tradicionals ja desapareguts, però que mereixen ser recordats.

VII. Conclusió

Com a conseqüència del que hem estat exposant, cal concloure que el poblat de Torre la Sal és mereixedor de la consideració com a Bé de Rellevància Local perquè s'ajusta al que disposa l'article 46 de la Llei de Patrimoni Cultural Valencià en tenir significació pròpia, en l'àmbit comarcal o local, com a bé destacat de caràcter arquitectònic, per la seua configuració urbanística, etnològic pels seus arrels en l'economia històrica i pel seu enclavament paisatgístic.

Aquest informe es lliurarà a la corporació municipal de Cabanes, a la Direcció General de Patrimoni i al protocol habitual.